

RECENZJE

Łukasz Zaborowski – *Podział kraju na województwa. Próba obiektywizacji*

Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2013, 164 ss.

Podział administracyjny kraju staje się przedmiotem szerszego zainteresowania jedynie w okresach poprzedzających jego zmianę i bardzo krótko po niej. Ukazują się wówczas liczne studia zawierające propozycje takiego podziału albo analizy skutków wprowadzenia nowego podziału. Jednak po upływie kilku lat od ustanowienia kolejnej delimitacji zainteresowanie tym problemem zdecydowanie spada aż do czasu, kiedy pośród klasy rządzącej, a niekiedy także w społeczeństwie, dojrzeje kolejna potrzeba dokonania zmian. Nierzadko zapowiedź dokonania takiej zmiany lokalnie (np. utworzenia nowej jednostki podziału) albo całkowitej przebudowy systemu podziału administracyjnego znajduje się w programie politycznym stronnictw rywalizujących w wyborach.

Dlatego ukazanie się książki Łukasza Zaborowskiego poświęconej kwestii podziału terytorialnego Polski na jednostki pierwszego rzędu w 14 lat po ostatniej reformie tego podziału w 1999 r. należy uznać za ewenement. Tym bardziej staje się to ciekawe, jeśli Autor zapowiada w podtytule „próbę obiektywizacji”. Książka jest wynikiem kilkuletnich studiów Autora nad podziałem administracyjnym Polski, czego owocem była rozprawa doktorska obroniona w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Recenzowana praca stanowi *resumé* wspomnianej dysertacji.

Praca Łukasza Zaborowskiego składa się z dwóch zasadniczych części odpowiadających dwóm zasadniczym (poza wstępem) rozdziałom. Część pierwsza ma charakter teoretyczny i odnosi się do uniwersalnych zasad tworzenia podziału administracyjnego państwa. W części drugiej Autor dokonuje autorskiej i krytycznej oceny obecnego podziału administracyjnego Polski.

We wstępie Autor precyzuje powody podjęcia tematu jako „potrzebę obiektywizacji podziału terytorialnego na szczeblu województw, stanowiącego podstawę organizacji życia społecznego kraju” oraz „próbę stworzenia naukowej podbudowy do ewentualnych zmian obecnego ustroju terytorialnego” (s. 10). Są to zatem przede wszystkim cele użyteczne, mające usprawnić proces dzielenia kraju na jednostki administracyjne, i jako takie dzieło powinno być obiektem zainteresowania władz administracyjnych wyższych szczebli podziału oraz decydentów na poziomie państwowym. W dalszej części wstępu Zaborowski precyzuje zakres pracy, omawia wykorzystane materiały źródłowe, precyzuje

i definiuje szereg zastosowanych pojęć, co samo w sobie jest wartością w świecie nieokreśloności i braku precyzji terminologicznej towarzyszącym procesom podziału przestrzeni. Autor zwraca też uwagę na znacznie szersze zagadnienie regionalizacji, której proces tworzenia podziałów jest częścią immanentną. Na końcu wstępu zajmuje się kwestią celów podziału terytorialnego kraju i skutków jego funkcjonowania.

W rozdziale zatytułowanym *Tworzenie podziału terytorialnego – ujęcie teoretyczne* Autor zajmuje się określeniem zasad podziału terytorialnego, a zatem kwestii dla tej procedury kluczowej. Najważniejsze z nich to zasada wyprzedzania (jednostki wyższych rzędów powstają poprzez kumulację jednostek rzędów niższych), skala wielkości jednostki zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby mieszkańców, a nawet intensywności zagospodarowania, zwartość przestrzenna, zgodność z regionalizacją geograficzną, z siecią osadniczą, spójność przyrodnicza, historyczna i kulturowa, posiadanie dominującego węzła o cechach ośrodka regionalnego. Autor odnosi się też w tym rozdziale do kwestii nazewnictwa tworzonych jednostek administracyjnych i panującej w tym względzie praktyki.

Dalej Autor zajął się oczekiwaniami co do struktury podziału terytorialnego na szczeblu regionalnym, a następnie metodyką dokonywania takiego podziału. Łukasz Zaborowski wyróżnia tu trzy etapy tworzenia podziału: wstępny, pośredni i zasadniczy, szeroko omawiając postępowanie na każdym z tych etapów i stosowane w nim pryncypia. Oparta na własnych przemyśleniach Autora, choć wspierana cytatami z literatury koncepcja ma dużą wartość badawczą. Pewną słabością zaprezentowanej spójnej wewnętrznie koncepcji jest brak uwzględnienia uwarunkowań społeczno-politycznych, co osłabia nieco jego aplikowalność. Ilustracją niech będzie stwierdzenie Autora, iż jeśli bliskość dwóch ośrodków węzłowych utrudnia możliwość racjonalnego podziału przestrzeni, jeden z takich ośrodków należy odrzucić (s. 43). Jak to wyglądało w praktyce, mogliśmy sami obserwować w 1999 r. na przykładzie Bydgoszczy i Torunia. Bardzo interesujące jest wydzielenie w procesie wyznaczania granic jednostek terytorialnych dwóch metod postępowania poprzez poszukiwanie związków rdzenia z otoczeniem lub poprzez poszukiwanie stref przerwania takich więzi (s. 44–46).

W konkluzji Autor podważa twierdzenie, iż graniczną wartością dla miasta wojewódzkiego jest populacja co najmniej 100 tys. mieszkańców, gdyż ważna jest też ranga ośrodka jako węzła w otaczającej go przestrzeni.

W drugim rozdziale Łukasz Zaborowski dokonuje oceny podziału administracyjnego Polski z punktu widzenia określonych wcześniej zasad. Na wstępie zaznacza, że pożądanym byłoby ocenienie, na ile twórcy obecnego podziału kraju zastosowali zasady, które określali jako niezbędne do uwzględnienia, lecz sam podkreśla, że nie mamy pełni wiedzy, jakim zasadami się kierowano, gdyż

formułowano je zazwyczaj bardzo ogólnikowo. Ponadto wynikowy podział z 1999 r. *de facto* nie był rezultatem wcielenia w życie jakiejś konkretnej koncepcji, lecz skutkiem gry politycznej.

W wyniku analizy kombinacji cech populacji miasta i jego odosobnienia (mierzonego sumą odległości od trzech najbliższych ośrodków konkurencyjnych lub granic państwa) Autor dochodzi do powszechnie znanego wniosku, choć jak dotąd opartego jedynie na intuicji, iż niektóre stolice województw obiektywnie nie zasługują na tę rolę (np. Opole), inne zaś (np. Białystok) są wyborem optymalnym.

Bardzo interesująca jest także analiza tradycji pełnienia przez ośrodek funkcji stolicy jednostki administracyjnej wyższego rzędu. Autor udowadnia, że również czynnik tradycji nie był uwzględniony przy wyborze ośrodków stołecznych województw. Dokonano także analizy województw posiadających stolice dualne, wykazując brak ku temu racjonalnych podstaw, przynajmniej w przypadku kujawsko-pomorskiego, a także możliwość równie racjonalnego utworzenia innych takich jednostek w kraju.

W dalszej części rozdziału Autor zajmuje się kwestią porównywalności obecnych województw do jednostek historycznych, które pod podobną nazwą i na analogicznym obszarze funkcjonowały już w dawniejszych podziałach polskiej przestrzeni nie tylko w okresie niepodległości kraju, ale także w ramach podziałów wewnętrznych innych państw obejmujących swą jurysdykcją współczesne terytorium Polski. Analiza ta inspiruje do przemyśleń na temat tradycji podziałów polskiej przestrzeni oraz zasadności współczesnego nazewnictwa (np. województwa lubuskiego).

Reasumując, książka Łukasza Zaborowskiego pt. *Podział kraju na województwa. Próba obiektywizacji* jest pracą bardzo rzetelną naukowo, unikalną w dotychczasowej literaturze przedmiotu, przedstawia autorską (choć zapewne dyskusyjną) koncepcję nie tyle samego podziału, ile uniwersalistycznych zasad jego przeprowadzania i inspiruje do dalszych badań tego problemu. Wydaje się pożądaną lekturą nie tylko dla studentów geografii politycznej i historycznej, gospodarki przestrzennej, prawa i administracji, historii, nauk politycznych, ale także dla działaczy państwowych szczebla centralnego, samorządowych i szerzej dla elit rządzących państwem i zainteresowanych jego dostosowaniem do potrzeb społecznych.

Marek Sobczyński
Wydział Nauk Geograficznych UŁ
Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych